

УДК 378.147:81

Олександра ГРИЩЕНКО

Alexandra HRYSHCHENKO

**САМОСТІЙНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (БАКАЛАВРАТ)
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 «ПРАВО»
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

**INDEPENDENT WORK OF STUDENTS
OF HIGHER EDUCATION (BACHELOR) SPECIALTY 081 «LAW»
IN CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION**

Специфіка дистанційного навчання потребує зростання частки самостійної роботи здобувачів вищої освіти та застосування інформаційних комунікаційних технологій. Удосконалення самостійної роботи здобувачів вищої освіти є одним із шляхів підготовки кваліфікованого спеціаліста юридичної сфери.

Мета статті – проаналізувати теоретичні засади самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право».

У статті проаналізовано потребу майбутніх бакалаврів спеціальності 081 «Право» у самоосвіті, саморозвитку, самовдосконаленні, опануванні міцних і глибоких знань, що обумовлена правильною організацією самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Висновки. 1. В умовах дистанційного навчання організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право» залежить від ряду факторів, зокрема: модернізації змісту освітніх компонентів; застосування сучасних освітніх технологій для формування юридичної комунікативної компетенції; створення умов для підвищення самостійності та відповідальності здобувачів із метою формування умінь і навичок самоосвіти. Окрім цього, індивідуалізація самостійної роботи здобувачів вищої освіти сприяє підвищенню успішності їх науково-дослідної діяльності, створює умови для самостійного вибору, самовизначення та самореалізації. 2. Сучасні дистанційні освітні технології дозволяють створювати педагогічний супровід самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право», упроваджувати інтернет-тестування, розробляти електронні освітні ресурси для самостійного вивчення нормативно-правової бази, пропонувати алгоритм самостійної роботи з інтернет-ресурсами для удосконалення навичок вивчення правових дисциплін та правозастосування. 3. Ефективна організація самостійної роботи здобувачів в умовах дистанційного навчання сучасних закладів вищої освіти покликана підвищувати їхню мотивацію в опануванні правових дисциплін та подальшого правозастосування. Однак, ще особливої уваги потребують постійний контроль якості початкової інформації та методичні аспекти дистанційної освіти здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право».

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, бакалаврат, спеціальність 081 «Право», самостійна робота, освітні компоненти, правові дисципліни.

The specificity of distance learning requires an increase in the share of independent work of higher education applicants and the use of information and communication technologies. Improving the independent work of students of higher education is one of the ways to train a qualified specialist in the legal field.

The purpose of the article is to analyze the theoretical foundations of independent work of higher education applicants of the bachelor's degree in the specialty 081 «Law».

The article analyzes the need of future bachelors of the specialty 081 «Law» in self-education, self-development, self-improvement, mastery of solid and deep knowledge, which is due to the correct organization of independent work of students of higher education.

Conclusions. 1. In the conditions of distance learning, the organization of independent work of higher education applicants of the bachelor's degree in the specialty 081 «Law» depends on a number of factors, in particular: modernization of the content of educational components; application of modern educational technologies for the formation of legal communicative competence; creation of conditions for increasing independence and responsibility of students with the aim of forming self-education abilities and skills. In addition, the individualization of the independent work of higher education students helps to increase the success of their research activities, creates conditions for independent choice, self-determination and self-realization. 2. Modern distance educational technologies make it possible to create pedagogical support for the independent work of higher education applicants of the bachelor's degree in the specialty 081 «Law», to implement online testing, to develop electronic educational resources for independent study of the regulatory and legal framework, to offer an algorithm for independent work with Internet resources to improve skills study of legal disciplines and law enforcement. 3. The effective organization of independent work of applicants in the conditions of distance learning in modern institutions of higher education is designed to increase their motivation in mastering legal disciplines and further law enforcement. However, constant control of the quality of initial information and methodical aspects of distance education of students of higher education in specialty 081 «Law» still require special attention.

Key words: *students of higher education, bachelor's degree, specialty 081 «Law», independent work, educational components, legal disciplines.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Самостійна робота здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право» в умовах дистанційного навчання потребує більш ретельного вивчення та удосконалення. Закордонні та вітчизняні дослідники відзначають, що в умовах дистанційного навчання здобувачі вищої освіти спеціальності 081 «Право» особливо в самостійній роботі стикаються з певними перешкодами. Ці перешкоди ведуть до зростання стресових та психологічних навантажень під час навчання, вимагають від них великих інтелектуальних зусиль, високого емоційного напруження, особливо під час контролю засвоєння знань. У цілому це обумовлено власне специфікою дистанційного навчання: зростання частки самостійної роботи, широке застосування інформаційних комунікаційних технологій, особливості спілкування на відстані (Jefferies&Hyde, 2009: 119–126).

Оновлення суспільства потребує принципово нових підходів до організації самостійної роботи в фаховій підготовці майбутніх юристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право» є малодослідженою. В нашому дослідженні спираємося на документи нормативно-правової бази України та положення про освітній процес вітчизняних університетів. Важливими вважаємо наукові розвідки вітчизняних вчених Л. Артемової, О. Боньковський, Ольги Жорнової та Олени Жорнової, М. Носенко, В. Резнік, О. Цвид-Гром щодо різних аспектів самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Серед зарубіжних науковців важливі положення самостійної роботи здобувачів вищів висвітлено у дослідженнях – А. Jefferies, R. Hyde.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо недостатньо вивченими та запровадженими методичні та дидактичні аспекти самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право».

Мета статті – проаналізувати теоретичні засади самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право».

Виклад основного матеріалу.

Потреба майбутніх бакалаврів спеціальності 081 «Право» у самоосвіті, саморозвитку, самовдосконаленні, опануванні міцних і глибоких знань обумовлена правильною організацією самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Удосконалення самостійної роботи здобувачів вищої освіти є одним із шляхів підготовки кваліфікованого спеціаліста юридичної сфери. У сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «самостійна робота здобувача вищої освіти». Деякі автори характеризують її як специфічний вид чи сполучення декількох видів навчально-пізнавальної діяльності. Визначаючи зростання ролі самостійної роботи в підготовці майбутнього фахівця українська вчена Л. Артемова самостійну роботу розглядає як «діяльність здобувачів вищої освіти без безпосереднього керівництва викладача, що спрямовується й організовується ним». Авторка визначає самостійну роботу як різноманітні види індивідуальної, групової, пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, яка здійснюється ними на аудиторних заняттях та в позааудиторний час (Артемова, 2008).

Самостійну роботу, розглядають, з одного боку, як засіб навчання, із іншого – як засіб керування освітньою діяльністю здобувачів вищої освіти. Вагомою ознакою самостійної роботи є наявність внутрішніх спонукань, пов'язане з ними осмислення змісту й цілей роботи, визначаючи при цьому самостійну роботу як вияв самостійності розуму (Гунда&Сагарда, 2000).

Вітчизняний дослідник В. Луценко розглядає «організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти в умовах особистісно орієнтованого навчання як сплановану пізнавальну діяльність по виконанню різного виду творчих навчальних завдань, яка здійснюється самостійно з метою засвоєння знань, набуття умінь і навичок фахової діяльності й вироблення професійно важливих якостей» (Луценко, 2002).

Науковці вважають самостійну роботу системоутворюючим фактором підсистеми форм керування навчальною життєдіяльністю здобувачів вищої освіти у процесі їхньої спеціальної та професійної підготовки, що виступає як форма аудиторного та позааудиторного освітнього процесу репродуктивного й пошуково-творчого характеру й як засіб залучення здобувачів вищої освіти до пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння професійних знань і вироблення навичок.

Наведені вище підходи визначення цінні тим, що вони підтверджують важливість даної форми навчання, характеризують окремі її сторони, але не виражають повністю її наукової сутності. Сучасні вимоги до підготовки майбутнього фахівця юридичної сфери в умовах вищої школи, закладені в Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Болонській декларації (1999) Євросоюзу й передбачають якісно нові підходи до визначення ролі самостійної роботи здобувача вищої освіти як специфічної форми навчання, яка передбачає здатність здобувача до самоорганізації, самоконтролю й самооцінки своїх досягнень у навчально-пізнавальному процесі, що сприятиме особистісному росту майбутніх фахівців (Про вищу освіту, 2014).

Розглянемо деякі важливі складові самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право». Самостійна робота часто розглядається як засіб засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових аудиторних занять; як складова частина навчання, що має, як правило, форму позааудиторних занять, у процесі яких самостійно вивчаються першоджерела, юридична, наукова й навчально-методична література. Також самостійною роботою можна вважати будь-який вид навчальної діяльності здобувача вищої освіти, що виконується поза безпосереднім контролем з боку викладача.

Ми розглядаємо самостійну роботу як сукупність організаційних форм освітнього процесу, що спрямовані на залучення здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» до самонавчальної пізнавальної діяльності, самокорекції та самоконтролю.

Узагальнюючи існуючі в сучасній юридичній та науковій літературі підходи до визначення самостійної роботи здобувачів вищої освіти, маємо охарактеризувати переваги даної форми навчання. До них належать такі: у процесі самостійної роботи формується здатність здобувача вищої освіти до організації своєї діяльності відповідно до поставлених завдань; у межах аудиторних занять неможливо дати (і засвоїти) знання, що постійно збільшуються та змінюються, цей дефіцит і компенсують форми самостійної роботи; самостійна робота передбачає значну різноманітність форм діяльності, що сприяє розвитку альтернативності, гнучкості мислення, науково-пошукових умінь здобувачів вищої освіти; лише в процесі

самостійного оволодіння знаннями формується стійкі переконання, ставлення, моральні орієнтири; самостійна робота здобувача вищої освіти є основою для формування навичок самоосвіти спеціаліста.

Процес залучення здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» до активної самостійної роботи являє собою сукупність мотиваційного, теоретичного, методичного та процедурного етапів. Надамо коротку характеристику визначених етапів. Мотиваційний етап передбачає формування стійких орієнтирів здобувача вищої освіти на важливість, необхідність самостійної роботи; усвідомлення взаємозалежності форм самостійної та аудиторної роботи, значення оволодіння навичками самостійної роботи для формування якостей професіонала. На теоретичному етапі відбувається обґрунтування мети й об'єкта самостійної роботи, виокремлення складових компонентів (елементів); з'ясування міжпредметних зв'язків, зв'язків між змістом теоретичного матеріалу й завдань для самостійної роботи. Методичний етап пов'язаний із добором методів, засобів впливу, обробки інформації, принципів трансформації результатів аналізу в висновки та рекомендації по організації самостійної роботи та форм контролю за її виконанням. На процедурному етапі відбувається впровадження діяльності по апробації обраної послідовності використання інструментарію. Основними є: інституціоналізація (встановлення норм та еталонів поведінки, розробка та впровадження статусів, формування системи цінностей та ідеалів); контроль (комплекс дій, що забезпечує нормальний стан системи); корекція (виправлення припущених помилок, відхилень).

У традиційно організованій вищій освіті на формування фахових компетенцій майбутніх юристів спрямовані різні форми самостійної роботи, які включають види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності здобувачів, що здійснюється ними на аудиторних заняттях та в позааудиторний час. Такі форми навчальної діяльності, як правило, є продовженням, доповненням, закріпленням «основного» процесу навчання правовим дисциплінам, який здійснюється переважно у форматі практичних занять. Вони призначаються для того, щоб за допомогою індивідуального пошуку поглибити та конкретизувати свої знання з юриспруденції, проявити творчий підхід до досліджуваної проблеми, навички роботи з нормативно-правовими

документами, уміння аналізувати прочитане, систематизувати матеріал, вести записи, пропонувати та відстоювати у юридичній дискусії свою точку зору. Самостійна робота виявляється ефективним засобом підготувати здобувача вищої освіти спеціальності 081 «Право» до наукових досліджень, творчого вирішення завдань навчально-виховного процесу і, як результат, до професійного становлення (Цвид-Гром&Носенко&Резнік&Боньковський, 2021: 241–242).

Проведений нами аналіз змісту завдань для самостійної роботи, що пропонуються здобувачами вищої освіти у процесі викладання предмету «Екологічне право» (1V курс бакалаврату, спеціальності 081 «Право») дозволив визначити, що питома вага завдань такого типу становить 65%. Наведемо приклади завдань для самостійної роботи за зразком: підготувати доповідь на визначені теми (робота з нормативно-правовими документами, науковою літературою); підібрати кілька варіантів можливих термінів з екологічного права та ін.

Існують конструктивно-варіативні завдання у видах самостійної роботи здобувачів вищої освіти передбачають залучення отриманих знань для вирішення навчально-пізнавального завдання, уміння здобувача вищої освіти варіювати ці знання, утворювати з них нові за змістом і формою конструкції. У системі підготовки майбутніх бакалаврів спеціальності 081 «Право» йдеться про комплексне оволодіння знаннями всього загального та професійного циклів дисциплін. Для виконання конструктивно-варіативних завдань самостійної роботи на достатньому рівні мають бути сформовані інтелектуально-логічні вміння, а саме: узагальнення, аналізу, синтезу, класифікації і систематизації.

Види самостійної роботи евристичного характеру спрямовані на формування та розвиток уміння самостійно вирішувати проблеми та питання правозастосування, які не отримали повного розгляду в змісті аудиторних занять. Виконання завдань такого типу потребує від здобувачів вищої освіти певного рівня сформованості інтелектуально-евристичних умінь, як-от: гнучкості, альтернативності, асоціативності, критичності мислення, уміння відходити від шаблонів, не коритися стереотипам. Тому найважливішим умінням для виконання завдань самостійної роботи цього типу стає вміння бачити проблему вивчення, самостійно її формулювати, розробляти план вирішення.

У видах самостійної роботи дослідницького характеру діяльність здобувачів вищої освіти набуває науково-пошукового значення, розробляються авторські підходи до вирішення проблемних правових ситуацій. При виконанні завдань самостійної роботи такого типу найбільший розвиток отримують уміння генерації нових ідей, самостійності, оригінальності мислення. Аналіз змісту завдань для самостійної роботи по дисципліні «Екологічне право» (IV курс бакалаврату спеціальності 081 «Право») дозволив визначити, що питома вага завдань дослідницького характеру незначна – 5%. Це пояснюється тим, що дослідницька діяльність здобувача вищої освіти потребує найвищого рівня сформованості інтелектуальних здібностей та науково-пошукових умінь, що формуються достатньо тільки в здобувачів вищої освіти випускних курсів (Положення про освітній процес НУЧК, 2019).

Основним завданням самостійної роботи дослідницького характеру для здобувачів вищої освіти IV курсу є написання бакалаврської роботи. Особливістю такої роботи є виявлення рівня готовності здобувача вищої освіти до самостійних правозастосовчих дій. До написання бакалаврської роботи здобувачі вищої освіти готуються протягом року, виконуючи завдання дослідницького характеру. Таким чином, здобувачі вищої освіти добирає методичний матеріал для своєї бакалаврської роботи.

Характеризуючи форми контролю та оцінки результатів самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право», маємо констатувати, що необхідно дотримуватися поєднання індивідуальних і групових форм контролю та оцінки результатів самостійної роботи. За вимогами кредитно-модульного підходу до організації навчального процесу групові форми контролю за самостійною роботою (КСР) переважно виступають як форми модульного контролю. У курсі «Екологічне право» ми пропонуємо такі завдання для підсумкових модульних форм самостійної роботи: написати та захистити доповідь; скласти письмово словник юридичних термінів; написати контрольну роботу, згідно обраного варіанту теми.

З одного боку, самостійна робота, як дидактичне явище, виступає як навчальне завдання (об'єкт діяльності бакалавранта), з іншого – має форму відповідної діяльності: роботи пам'яті, мислення, творчої уяви здобувачів, що виконують такі завдання. Зазначена діяльність має

результатом отримання здобувачами вищої освіти спеціальності 081 «Право» нового знання з юриспруденції або призводить до поглиблення та розширення сфери дії вже отриманих знань. Відповідно до цього самостійна робота розглядається як засіб навчання за допомогою якого відбувається: формування у майбутнього юриста на кожному етапі його навчання необхідного обсягу та рівня фахових компетенцій, які знадобляться йому для здійснення пізнавальної діяльності та виконання завдань «у певних умовах, специфічному оточенні та в окремій сфері діяльності» відповідно до діяльнісно-орієнтованого підходу, прийнятого у Рекомендаціях Ради Європи (Ніколаєва, 2003: 9); формування психологічної установки самостійно та систематично поповнювати знання з юриспруденції та розвиток умінь успішно орієнтуватися у науковій та суспільній інформації у процесі вирішенні нових пізнавальних завдань (Цвид-Гром&Носенко&Резнік&Боньковський, 2021: 241–242).

Формування професійної компетентності майбутнього юриста мусить спиратися на соціально значимий досвід юридичної практики. Саме тому основним видом самостійної роботи з книгою є професійно-орієнтоване читання – складна інтелектуальна діяльність, зумовлена професійними інформаційними потребами читача, яка є формою активного непрямого вербального письмового спілкування. Основною метою професійно-орієнтованого читання є сприйняття, засвоєння й подальше цілеспрямоване застосування накопичених досвіду й знань, які сприяють тривалій юридичній фаховій самоосвіті, саморозвитку та самовдосконаленню. Професійно-орієнтоване читання припускає зіставлення фактів правозастосування з того чи іншого джерела зі своїми знаннями, особистим досвідом, із отриманою інформацією і, як наслідок – у майбутніх бакалаврів спеціальності 081 «Право» складається об'єктивне розуміння правової проблеми, що вивчається. Отже, професійно-орієнтоване читання в системі самостійної роботи здобувача вищої освіти, майбутнього юриста розглядають як форму активного вербального письмового спілкування у вигляді читання-діалогу, читання-бесіди, читання-дискусії. Важливою ознакою високого рівня професійно-орієнтованого читання є вдале використання різних форм запису юридичної інформації, отриманої в процесі позааудиторної самостійної роботи. І, якщо, для форм самостійної роботи здобувачів вищої освіти IV курсів

найтиповішою є робота з законами та підзаконними актами.

Нами визначено методичні умови забезпечення ефективності позааудиторної самостійної роботи здобувача вищої освіти спеціальності 081 «Право», а саме: планування всіх видів самостійної роботи (її обсягу, форм та термінів виконання); поєднання змісту самостійної роботи з іншими видами навчальних занять (практичними заняттями, консультаціями, формами семестрового контролю, юридичною практикою); диференціація завдань для індивідуальної та групової самостійної роботи; впровадження інноваційних методів педагогічного керівництва; організація контролю за виконанням самостійної роботи (розробка графіків проведення форм контролю, їхнє включення до системи кредитно-модульного навчання); системність і постійність самостійної роботи в процесі вивчення освітніх компонентів.

Під час дистанційного навчання правовим дисциплінам взаємодія учасників навчального процесу завжди опосередкована засобами інформатизації та телекомунікацій, але вона може мати різний характер: викладання правових дисциплін дистанційно можливо здійснювати синхронно (відеоконференції, чат) та асинхронно (електронна пошта, тести). Очевидно, що кожен із підходів має як свої переваги, так і свої складнощі. Насамперед синхронне дистанційне навчання правових дисциплін у ЗВО пов'язане з технічними труднощами. Асинхронне навчання може ускладнюватися через відсутність спільного навчального простору, комунікації з викладачем правових дисциплін та іншими здобувачами. Таким чином, асинхронне навчання правових дисциплін вимагає від здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» бути цілеспрямованими, самостійними та самоорганізованими. Самостійна робота під час асинхронного навчання юриспруденції розглядається як центральна, провідна форма навчання здобувачів. Отже, дистанційне навчання правових

дисциплін в асинхронному форматі сприяє формуванню у майбутніх юристів соціально значущих у сучасному світі вмінь та навичок самоосвіти й самонавчання права.

Висновки. 1. В умовах дистанційного навчання організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право» залежить від ряду факторів, зокрема: модернізації змісту освітніх компонентів; застосування сучасних освітніх технологій для формування юридичної комунікативної компетенції; створення умов для підвищення самостійності та відповідальності здобувачів із метою формування умінь і навичок самоосвіти. Окрім цього, індивідуалізація самостійної роботи здобувачів вищої освіти сприяє підвищенню успішності їх науково-дослідної діяльності, створює умови для самостійного вибору, самовизначення та самореалізації. 2. Сучасні дистанційні освітні технології дозволяють створювати педагогічний супровід самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право», упроваджувати інтернет-тестування, розробляти електронні освітні ресурси для самостійного вивчення нормативно-правової бази, пропонувати алгоритм самостійної роботи з інтернет-ресурсами для удосконалення навичок вивчення правових дисциплін та правозастосування. 3. Ефективна організація самостійної роботи здобувачів в умовах дистанційного навчання сучасних закладів вищої освіти покликана підвищувати їхню мотивацію в опануванні правових дисциплін та подальшого правозастосування. Однак, ще особливої уваги потребують постійний контроль якості початкової інформації та методичні аспекти дистанційної освіти здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право».

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення дидактичних аспектів самостійної роботи здобувачів вищої освіти бакалаврату спеціальності 081 «Право».

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи. Київ: Кондор, 2008. 272 с.
2. Гунда Г. В., Сагарда В. В. Інновації у підготовці фахівця в умовах класичного університету. Ужгород: УДУ, 2000. 184 с.
3. Жорнова О. І., Жорнова О. І. Організаційно-методичні засади викладання у вищій школі: навчальний посібник. Київ, 2011. 128 с.
4. Луценко В. В. Організація самостійної роботи студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04. Харків, 2002. 186 с.
5. Ніколаєва С. Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. / Наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук. проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт. 2003. 273 с.

6. Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. 2019. URL: <https://drive.google.com/file/d/1trqn0NG5l79caOb5mOe94RZJMt6WmpVf/view> (дата звернення 20.04.2023).
7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.04.2023).
8. Цвид-Гром О. П., Носенко М. М., Рєзнік В. Г., Боньковський О. А. Організація самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. Випуск 38. 2021. С. 241–242.
9. Jefferies, A., Hyde, R. (2009). «Listening to the Learners' Voices in HE: how do Students Reflect on their use of Technology for Learning?». *Electronic Journal of e-Learning*, Vol. 7, № 2, pp. 119–126. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ867109> (дата звернення: 06.05.2023).

REFERENCES

1. Artemova, L. V. (2008). *Pedahohika i metodyka vyshchoi shkoly*. [Pedagogy and methods of higher education]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
2. Hunda, H. V., Saharda, V. V. (2000). *Innovatsii u pidhotovtsi fakhivtsia v umovakh klasychnoho universytetu*. [Innovations in the training of a specialist in the conditions of a classical university]. Uzhhorod: UDU [in Ukrainian].
3. Zhornova, O. I., Zhornova, O. I. (2011). *Orghanizacijno-metodychni zasady vykladannja u vyshhij shkoli*: [Organizational and methodological principles of teaching in higher education:] navchalnyj posibnyk. [Tutorial]. Kyjiv, 2011 [in Ukrainian].
4. Lutsenko, V. V. (2002). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh osobystisno orijentovanoho navchannja*: [Organization of independent work of students in the conditions of personally oriented learning]: dysertatsiia na здобuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk [dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences]: 13.00.04. Xarkiv [in Ukrainian].
5. Nikolayeva, S. Yu (Ed.). (2003). *Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennja, vykladannja, otsiniuvannja*, [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
6. Polozhennja pro orghanizaciju osvitnjogho procesu v Nacionalnomu universyteti «Chernighivskij koleghium» imeni T.Gh. Shevchenka (2019). [Regulations on the organization of the educational process at the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»]. URL: <https://drive.google.com/file/d/1trqn0NG5l79caOb5mOe94RZJMt6WmpVf/view> (data zvernennja 20.04.2023) [in Ukrainian].
7. Pro vyshchu osvitu: [About higher education]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 01.07.2014 p. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.04.2023) [in Ukrainian].
8. Tsvyd-Hrom, O. P., Nosenko, M. M., Rieznik, V. H., Bonkovskyi, O. A. (2021). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh dystantsiinoho navchannja inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity*. [Organization of independent work of students in conditions of distance learning of foreign languages in institutions of higher education]. *Vykladannja mov u vyshchijsh navchalnykh zakladakh osvity*. – *Teaching languages in higher education institutions*, Vypusk 38, pp. 241–242 [in Ukrainian].
9. Jefferies, A., Hyde, R. (2009). «Listening to the Learners' Voices in HE: how do Students Reflect on their use of Technology for Learning?». *Electronic Journal of e-Learning*, Vol. 7, № 2. pp. 119–126. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ867109> (дата звернення: 06.05.2023) [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.05.2023

Олександра ГРИЩЕНКО

ORCID 0000-0002-3725-8094

Кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права,
філософії та політології
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: pravo3000@bigmir.net

Alexandra HRYSHCHENKO

ORCID 0000-0002-3725-8094

PhD of Law, Senior Lecturer
of the Department of Law,
Philosophy and Political Science
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)

E-mail: pravo3000@bigmir.net